

International Journal of Languages' Education and Teaching

Volume 10, Issue 1, March 2022, p. 15-29

Received	Reviewed	Published	Doi Number
20.01.2022	10.02.2022	30.03.2022	10.29228/ijlet.57399

A Review of the 5th Grade Turkish and Russian Textbook: Turkey-Russia Example

Ali Fuat ARICI¹ & Begüm Sultan ÜNSAL²

ABSTRACT

This study compared the 5th grade Turkish textbook with the 5th grade Russian textbook. Book comparisons were made in the summer of the field. However, this study is the first since no comparative studies have been found in the Class 5 Russian and Grade 5 Turkish textbooks special. Textbooks give way to learning lives of learners; enables the creation and completion of preliminary information and is important to ensure that he sees the activities and research that will take place during the course. The analysis of the comparisons of the textbooks of the two countries is important for improving our textbooks. Because the study takes place based on document review, it is a descriptive study that takes advantage of qualitative data analyses. The research consists of 18 visuals and 1 table. The table includes the texts in the textbook of 2 countries and the small texts created in footnote form. When two books are compared to the 5th grade Turkish textbook, the text numbers at the subtitle of each theme are fixed, and the activities are consistent with the texts; Compatibility is not observed among the text numbers below the themes in the 5th grade Russian textbook. When we examine the 5th grade Russian textbook, we see that the original target in the book is for learners to use the language in the first place with the right voice, mindful of the rules of grammar. At the same time, the book also includes people who are important to their countries doing both literary and academic studies in language and literature.

Key Words: Turkey, Russian, textbook, document review, texts.

5. Sınıf Türkçe ve Rusça Ders Kitabı Üzerine Bir İnceleme: Türkiye-Rusya Örneği

ÖZET

Bu çalışmada 5.sınıf Türkçe ders kitabı ile 5.sınıf Rusça ders kitabında yer alan metinler üzerinden iki kitap karşılaştırılmıştır. Alan yazınında kitap karşılaştırmaları yapılmıştır. Ancak 5.sınıf Rusça ve 5.sınıf Türkçe ders kitapları özelinde herhangi bir karşılaştırmalı çalışmaya rastlanmadığı için bu çalışma ilk olma özelliği taşımaktadır. Ders kitapları öğrencilerin öğrenme yaşamlarına yol verir; ön bilgilerinin oluşturulup tamamlanmasına olanak sağlar ve ders esnasında yapılacak olan etkinlikleri, araştırmalarını görmesini sağlaması açısından önem arz etmektedir. İki ülke ders kitaplarının karşılaştırmaları bir şekilde analizi de ders kitaplarımızın iyileştirilmesi açısından önem arz etmektedir. Çalışma doküman incelemeye dayalı olarak gerçekleştirildiği için nitel veri analizlerinden yararlanılarak gerçekleştirilen betimsel bir çalışmadır. Araştırma 18 görsel ve 1 tablodan oluşmaktadır. Tabloda 2 ülkenin ders kitabında yer alan temaların içerisindeki metinlere ve dipnot şeklinde oluşturulmuş küçük metinlere yer verilmiştir. İki kitap karşılaştırıldığında 5.sınıf Türkçe ders kitabında her temanın alt başlığında yer alan metin sayıları sabit ve etkinlikler metinlere uygunken; 5.sınıf Rusça ders kitabında temaların altında yer alan metin sayıları arasında uyumluluk gözlenmemektedir. 5.sınıf Rusça ders kitabını incelediğimizde kitapta asıl hedeflenen noktanın öğrencilerin dili ilk başta doğru sesletimle, dilbilgisi kurallarına dikkat ederek kullanılmasının amaçlandığını görüyoruz. Kitapta aynı zamanda dil ve edebiyat alanında hem edebi hem akademik çalışmalar yapan ülkeleri için önemli olan kişilere de yer verilmiş olduğunu görüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Rusça, ders kitabı, doküman incelemesi, metinler.

¹ Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, aricialifuat@gmail.com, 0000-0003-0980-0824

² Öğr. Gör., Trabzon Üniversitesi Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, begumsultanunsal@trabzon.edu.tr, 0000-0003-2883-8326

Giriş

Diğer canlı türlerinden farklı olarak, insan dili birkaç düzine konuşma sesi ve on binlerce kelimedenden oluşan bir kelime hazinesi içerir. Herhangi bir dilin konuşmacısı, başkalarıyla iletişim kurarken kelimeleri kullanma ve sonsuz miktarda ifade oluşturma yeteneğine sahiptir (Jackendoff, 2006: 2). En dikkat çekici olan şey de bebeklik döneminden itibaren sessiz ve bilinçli olmayan bir şekilde dilin edinilmeye başlamasıdır. Cruz'a göre, burada dil ediniminin gizemi yatar; nasıl olur da bebekler ya da çocuklar bu kadar kısa sürede bu kadar çok şey edinebiliyor? Bu soruyu cevaplamak için, Cruz'da, Noam Chomsky'nin doğuştan gelen hipotezine dayanarak çocukların dili nasıl edindiğini savunuyor. Özellikle insanların bebeklik döneminde zihninde dil edinimine yardımcı olan doğuştan gelen bir mekanizma olup olmadığını sorgulamak gerekiyor. Chomsky'nin hipotezi hakkında başka okumalar olmasına rağmen, benim odak noktam bazı beyin yapılarının gelişimi ile çocukların dil edinimi arasındaki bağlantı. Daha da önemlisi, benim argümanım, çocukların dil gelişiminin, belirli beyin yapılarının gelişimiyle birlikte, çocukların dil edinme konusunda doğuştan gelen bir yete sahip olduğunu gösterdiğidir (Cruz, 2015: 1). Dil her şeyden önce de semboliktir. Dil anlamların, kelimelerin sonsuzluğunu ve sınırsızlığını yakalar ve gösterir. Dil ile düşünce dünyamızı, bakış açılarını, duygularımızı vb. birçok şeyi yansıtır gösterebiliriz.

Ders Kitapları

1800'lü yılların başında bilimin ve kitap basma sanatının değişmesi ile birlikte eğitim-öğretimde de farklı değişiklikler yoluna gidilmeye başlandı (Johnsen et al 1998: 185). Dahası, Johnsen birçok farklı ülkenin insan kitlelerinin eğitim alabilmesi için yeni sistemler geliştirdiğini de belirtiyor. Artık sınıflarda, öğretmenler masanın arkasında oturup ders vermiyor. Sonuç olarak, öğretme ve öğrenme durumunda ders kitapları merkez haline gelecek. Ayrıca, ders kitaplarının okullarda kullanılması süreci müfredat ve müfredatın yapılmasıyla sonuçlandı. Bu şekilde, öğretmenler öğrencileri daha kolay ve sessiz bir şekilde gözlemleyebilecek ve kontrol edebilecekti (Nilsson, 2006: 2).

Ders kitapları, eğitim-öğretim hedeflerini gerçekleştirebilmek için öğrencinin öğrenme yaşantısına yol gösteren materyallerinden biri, hatta birçok durumda da tek öğretim materyali olmaktadır. Ders kitabı, sınıf içerisinde öğretmenden sonra en önemli kaynak konumunda yer almaktadır (Güleç ve Demirtaş, 2012: 77). Ders kitapları, ülkemizde 2003-2004 yılından itibaren ücretsiz kullanılmak üzere öğrenciye verilmesi ders kitaplarını hem ekonomik hem de kolay ulaşılabilen bir eğitim-öğretim materyali durumuna getirmiştir. Aynı zamanda hem öğretmenin hem öğrencinin özel herhangi bir bilgi ve donanım gerekmeden ders kitaplarını kullanabilmesi eğitim-öğretim faaliyetlerinin merkezine kitapların yerleşmesine yol açmaktadır (Özdemir, 2019: 11). Tabii sadece ders kitaplarının da ana materyal haline gelmesi de eleştirilere sebebiyet vermektedir. Eleştirilerin ana kaynaklarından biri, ders kitaplarına aşırı bağlı bir eğitimin yapılmasından dolayı hem öğrencinin hem öğretmenin hayal gücünü köreltmesi; diğeri ise her bireyin birbirinden farklı olduğunu düşünecek olursak kitapların herkes için ortak olması bireysel farklılıkların göz ardı edilmesine sebebiyet verecektir.

Eğer ders kitabı iyi bir şekilde hazırlanmışsa ve öğrencinin duyuşsal özelliklerine hitap ediyorsa öğrenciyi derse çekecektir; ancak ders kitabının görsel içerikleri, etkinlik oranları, cümle kurulum düzeni, metin-etkinlik uyumları arasında problemler varsa da öğrenciyi hem dersten hem ders kitabından soyutlayacaktır. Öğrenmede ve algılama sürecinde duyuşsal özelliklerin unutulmaması gerekir. Eğitici, yaratıcı ders kitaplarında bulunması ve dikkat edilmesi gereken özellikler nedir peki? MEB'e göre, içerik özellikleri şu şekilde olmalıdır:

- Güncel olan bilimsel bilgi, teknik, sembol, terim kullanılmalıdır,
- İçerikte yer alacak bilgiler seviye uygunluğu göz önünde bulundurularak geçerli ve güvenilir kaynaklara dayandırılarak oluşturulmalıdır,
- İçerikte kullanılmış olan kaynakların etik kurallara uygun olması açısından hangi kaynağa ve kişiye ait olduğu açık bir şekilde belirtilmeli,
- Tartışmaya açık olan konular yüzeysel bir şekilde ifade edilmemelidir,
- Ders kitaplarının içeriği, kitabı oluşturan kişilerin öznel yorumlarını ve düşüncelerini içermemelidir,
- Hazırlanmış olan öğretim programları temel alınarak, kitapta yer alan etkinlikler kazanımlar önceliğinde hazırlanmalıdır (2018).

Sosyolojik açıdan içerik özelliklerinden biri milli ve manevi değerlere uygun olması gerekliliğidir. Ders kitaplarının tek işlevi bilimsel bilgi vermek olmamalıdır. Değer eğitimi, duyarlılık eğitimi gibi özellikleri de içerisinde barındırması gerekmektedir. Dünya üzerinde her ülkenin benimsemiş olduğu kendi doğruları ve gerçekleri vardır ve bu özelliklerle dolu olarak nitelikli, iyi yetişmiş bireyler yetiştirmek ister ve onların toplum ile iç içe olmasını sağlamaya çalışır. Ders kitapları içerisinde yer alan metinler, etkinlikler, hazırlık çalışmaları kültürün toplumdan topluma, nesilden nesile aktarılmasına öncülük eder. Dünya üzerinde anadil öğretim programlarını incelediğimizde sabır, saygı, sevgi, öz denetim, adalet, dürüstlük, öz güven, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik, hoşgörü gibi “kök değerler” yer almaktadır. Ders kitaplarının ya da oluşturulacak diğer muadil kitapların içeriğinde bu değerlere yer verilmelidir (Özdemir, 2019: 16-17)

Ders kitapların niteliğini ve niceliğini etkileyen birden fazla değişken vardır. Demirel (2010) ders kitabı inceleme ölçütlerini üç alt grup olarak değerlendirmeye tabii tutmaktadır. Bunlar biçimsel-şekilsel görünüm, içerik, dil ve anlatımdır. Buradan da anlaşılacağı gibi ders kitaplarının değerlendirilmesinde ölçütlerdeki çeşitlilik bu konuda bir standardın olmadığını göstermektedir. Anadil dersleri hem metinler hem etkinlikler aracılığı ile okuma, dinleme, konuşma, yazma ve değerleri, söz varlığını, dil bilincini geliştirip iletmeye yönelik olmaktadır. Anadil derslerinin odağında olan metinler ve etkinlikler; temalara olan uygunluğu, türleri, anlaşılabilirlik durumu, resim-metin-etkinlik uyumu da çok büyük önem arz etmektedir (Özdemir, 2019: 26).

Sınırlılıklar

Çalışmada, 5.sınıf Türkçe ders kitabı ile 5.sınıf Rusça ana dil ders kitapları ele alınarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın kapsamını aşacağı düşüncesiyle, sadece 5. sınıf ders kitaplarının ayrıntılı incelemesi bu çalışmada yer almaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı, Türkiye’de ortaokul düzeyi 5.sınıf Türkçe ders kitabı ile Rusya 5.sınıf Rusça ana dil ders kitapları arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmek; karşılaştırılan iki ülke kitaplarından çıkarım yaparak sonuca ulaşmak hedeflenmiştir.

Alan yazınımızda, ana dil ders kitapları ile ilgili karşılaştırılmalı araştırmalar yapılmıştır. Ancak iki farklı ülkenin 5.sınıf düzeyinde ana dil ders kitaplarına yönelik herhangi bir çalışma bulunmadığı için bu çalışmada ilk olacaktır.

Bu araştırma, karşılaştırılması olmasından dolayı iki ülke ders kitaplarının yakın bir biçimde incelenecek olması eksikliklere ait tespitler yapılabilmesinden bu durumlara çözüm önerileri getirilmesine kaynaklık edecektir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, var olan bir durumu doküman incelemeye dayalı bir biçimde betimlediği için nitel veri analizi tekniklerinden yararlanılarak gerçekleştirilen betimsel bir çalışmadır. Nitel araştırma, “...doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 39). Çalışma verilerin toplanmasında doküman incelemesi yapılmıştır. Bu çalışmanın dokümanlarını Türkiye 5.sınıf Türkçe ders kitabı ile Rusya 5. Sınıf Rusça ders kitabı oluşturmaktadır. Wach’e göre, doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini özenle ve düzenli bir sırayla analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (2013). Doküman analizi, elektronik materyalleri de dahil etmek üzere tüm belgeleri incelemek ve araştırmak için kullanılan sistemsel bir yöntem şeklindedir. Nitel araştırmada hali hazırda kullanılmakta olan diğer yöntemler gibi doküman analizi de anlam çıkarmak, yapılan çalışma hakkında bir düşünce, fikir, anlık oluşturmak, ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Corbin & Strauss, 2008).

Bulgular

Şekil 1. Kitabın içerisinde yer alan yönlendirme işaretleri.

Условные обозначения	
✱	Задание повышенной сложности
👥	Работа в парах
🔍	Исследовательский проект
📝	Орфографический и пунктуационный практикум
Теоретические сведения:	
📖	Язык и культура
🗣️	Культура речи
📄	Речь. Текст

İncelediğimiz “РУССКИЙ ЯЗЫК 5” kitabına baktığımızda ilk sayfalarda kitabın içerisinde geçen işaretlerin ve yönlendirmelerin ne anlama geldiğini öğrencilere anlatmış.

Tablo 1. 5.sınıf Türkçe ve 5.sınıf Rusça ders kitabı temaları.

5.sınıf Türkçe Ders Kitabı	5.sınıf Rusça Ders Kitabı
-Birey ve Toplum	-Dil ve Kültür (Язык и культура)
-Milli Mücadele ve Atatürk	- Edebi (Konuşma) Kültürü (Культура речи)
-Doğa ve Evren	-Konuşma. Metin (Речь. Текст)
-Milli Kültürümüz	
-Vatandaşlık	

-Sağlık ve Spor

-Erdemler

-Bilim ve Teknoloji

5.sınıf Türkçe ders kitabı birey ve toplum, milli mücadele ve Atatürk, doğa ve evren, milli kültürümüz, vatandaşlık, sağlık ve spor, erdemler, bilim ve teknoloji olmak üzere 8 temadan oluşmaktadır; 5.sınıf Rusça ders kitabı ise dil ve kültür (Язык и культура), edebi kültür (Культура речи) ve konuşma-metin (Речь. Текст) olmak üzere toplam 3 temadan oluşmaktadır. 5.sınıf Türkçe ders kitabında her temanın altında yer alan metin sayısı aynıken; 5.sınıf Rusça ders kitabı temalarının altında yer alan metin sayısı 1.temada 9, 2.temada 6, 3.temada 13 taneden oluşmaktadır. Bu durumda Rusça ders kitabında metin sayısının her tema arasında uyumluluk arz etmediğini göstermektedir.

Şekil 2. Konstantin Dmitrievich Ushinsky'nin resmi ve sözünden bir alıntı.

В языке своём народ, в продолжение многих тысячелетий... сложил свои мысли и чувства. Природа страны и история народа, отражаясь в душе человека, выражалась в слове. Человек исчезал, но слово, им созданное, оставалось бессмертной и неисчерпаемой сокровищницей народного языка...

К. Ушинский

Konstantin Dmitrievich Ushinsky, Rusya'da bilimsel pedagojinin kurucu babası olarak kabul edilip bilinmektedir. 2 Mart 1823 tarihinde doğmuştur. Yükseköğrenim hayatını Moskova Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamlamıştır. Ancak daha sonraları eğitimin asıl çocukluk döneminde yapılandırılıp güçlendirilebileceğini düşündüğü için çocuk pedagojisi hakkında okumalar ve araştırmalara yapmaya başladı. İlk eser de üç cilt halinde 1867 yılında yayımlanmış olan "The Human As a Subject of Education: Pedagogical Anthropology" adlı kitabıdır. Konstantin Dmitrievich Ushinsky'e göre, eğitimin en temel konusu insandır. Bundan dolayı "antropoloji", "pedagoji" bilimlerinden yararlanmadan eğitimde ilerleme sağlanma ve sonuç elde etmenin mümkün olmayacağını belirtmektedir. 5.sınıf Rusça ders kitabının ilk giriş kısmında da, ülkelerinin eğitim anlamında önemli isimlerinden birisine yer vermeleri öğrencilerde çağrışım uyandırması anlamında anlamlı olmuştur.

Şekil 3. 5.sınıf Türkçe ders kitabı ilk temanın giriş kısmı.

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Nasıl bir ülkede yaşamak istersiniz?
2. Mutlu yaşamak için kişilerle ilişkilerimizde nelere dikkat etmeliyiz? Söyleyiniz.

DİKKAT EDELİM!

Şiiri okurken

- Şiirde geçen kelimelerin nasıl telaffuz edildiğine,
- Kelimelerin hangi bağlamda kullanıldığına,
- Şiirdeki ana duyguyu yansıtacak ses tonunu kullanmaya,
- Şiiri kendine özgü üslupta okumaya

DİKKAT EDİNİZ!

CAHİT SITKI TARANCI (1910-1956) İlk şiir kitabı 1933'te yayımlandı. "Otuz Beş Yaş" şiiri ile ünlendi. Şiirlerinde ölüm ve yalnızlık temaları ağır basmaktadır. Eserlerinden bazıları şunlardır: Omrümde Sukût, Otuz Beş Yaş, Duştan Güzeli, Sonras.

5.sınıf Türkçe ders kitabının "Birey ve Toplum" temasının ilk kısmı hazırlık çalışması soruları ile başlamaktadır. Daha sonra Cahit Sıtkı Tarancı'nun "Memleket İsterim" şiiri ilk metin olarak seçilmiştir. Ders kitaplarımızda önemli şairlerimizden bahsetmek ve onların eserlerinden örnekler vererek etkinlikler yardımıyla çocuğun beyninde pekiştirme yapmak çok önemlidir. Ancak Türkçenin gelişimine katkı sunmuş ilk araştırmacılarımızdan düzeylerine göre örnek vermekte bireyi ileriki eğitim hayatı boyunca farklı noktalara taşıyabileceği düşünülmektedir.

Şekil 4. 5.sınıf Rusça ders kitabı ilk metin.

§ 1. Наш родной русский язык

► Русский язык — национальный язык русского народа, имеющего многовековую историю, культуру и письменность. На русском языке создавали свои произведения величайшие писатели и поэты, учёные и мыслители. Как и любой другой национальный язык, русский язык отражает историю и культуру, духовную жизнь, традиции и быт народа, говорящего на нём.

В Российской Федерации русский язык является государственным языком, поэтому используется в законодательных органах и органах управления, в сфере науки, культуры, образования, в средствах массовой информации.

Русский язык распространён во всех регионах России и служит средством межнационального общения, объединяя все народы нашего многонационального государства.

На русском языке общаются не только русские люди, но и представители других национальностей нашей страны, поэтому он считается национальным достоянием всех народов Российской Федерации. ◀

5.sınıf
Rusça

ders kitabında Konstantin Dmitrievich Ushinsky tanıttikten sonra, "Наш родной русский язык (Ana Dilimiz Rusça)" başlıklı ilk metne yer verilmiştir. Bu metinde yazılanlar, "Rus dili, asırlık bir tarihe, kültüre ve yazıya sahip olan Rus halkının ulusal dilidir. Rus dilinde, en büyük yazarlar ve şairler, bilim adamları ve düşünürler birçok eser ortaya çıkarttı. Diğer ulusal diller gibi, Rus dili de onu konuşan insanların tarihini ve kültürünü, manevi yaşamını, geleneklerini, göreneklerini ve yaşam şekillerini yansıtır. Rusya Federasyonu'nun, resmi dili Rusçadır, bu nedenle hükümet organlarında, bilim, kültür, eğitim ve medyada Rusça kullanılır. Rusça, ülkenin her bölgesinde yaygındır ve çok uluslu devletimizin tüm halklarını birleştiren bir iletişim ve anlaşma aracı görevi görmektedir. Sadece Rus halkı değil, aynı zamanda ülkemizin diğer uyruklarından olan toplumları da Rus dilinde iletişim kurar, bu nedenle Rusya Federasyonu'nun tüm halklarının ulusal hazinesi olarak kabul edilmektedir." şeklindedir. Temanın ilk metninin öğrencilere ana dilleri olan Rusçayı tanıtır çağrışım uyandırması bakımından önemlidir. Özellikle Rusya'da yaşayan tüm halkları birleştirici nokta olarak "Rus dilinin" gösterilmesi öğrencilerin dile olan saygılarını artıracakı öngörülmektedir.

Şekil 5. Dil notları.

Лингвистические заметки

► **Родной язык** — это язык того народа, к которому относит себя человек.

Государственный язык — это язык, который выполняет объединяющую роль в политической, социальной, экономической и культурной жизни данного государства и выступает в качестве его символа. Государственный язык (русский) используется в работе центральных учреждений нашей страны, при официальном общении между субъектами Российской Федерации, а также в армии, на нём издаются центральные российские газеты и журналы.

Языком межнационального общения называют язык, с помощью которого преодолевается языковой барьер между представителями разных народов внутри одного государства, а также в общении между народами разных государств. ◀

1. 1) Прочитайте статью 68 Конституции Российской Федерации. Какую новую для себя информацию вы узнали?

Статья 68

1. Государственным языком Российской Федерации на всей её территории является русский язык.

2. Республики вправе устанавливать свои государственные языки. В органах государственной власти, органах местного самоуправления, государственных учреждениях респуб-

Dil notları başlığı altında öğrencilere, ana dil, devlet dili gibi başlıklarla öğrencilerin Rusçanın kendi ülkelerindeki yerini ve konumunu göstermeye çalışmaktadır. Aynı zamanda “Rusya Federasyonunun 68. Maddesinde ne yazmaktadır?” şeklinde soru sorarak öğrencileri araştırmaya sevk edip cevabı bulduklarında da söylemeleri istenmektedir. Cevap ise “Rusça, Rusya Federasyonunun ana dilidir” şeklindedir. Bu durumda öğrencileri hem araştırmaya sevk edip heyecanlandırmakta hem de kendi dil kanunları hakkında da düzeylerine göre bilgi sahibi olunması sağlanmaktadır. Öğrenciler tarafından görülebilir olması açısından 68.madde açıklamasına da kitapta yer verilmiştir. 5.sınıf Türkçe dersi kitabında ise öğrencilere bu yönde bir dil notu verilmemiştir. Ülkemiz Türkçe ders kitaplarında bilgilendirici olması açısından dilimiz ile ilgili her seviyeye uygun bilgi verilmesi önem arz etmektedir.

Şekil 6. 5.sınıf Rusça ders kitabı Sergey Yesenin'in "Нивы сжатые, роици голы" şiiri.

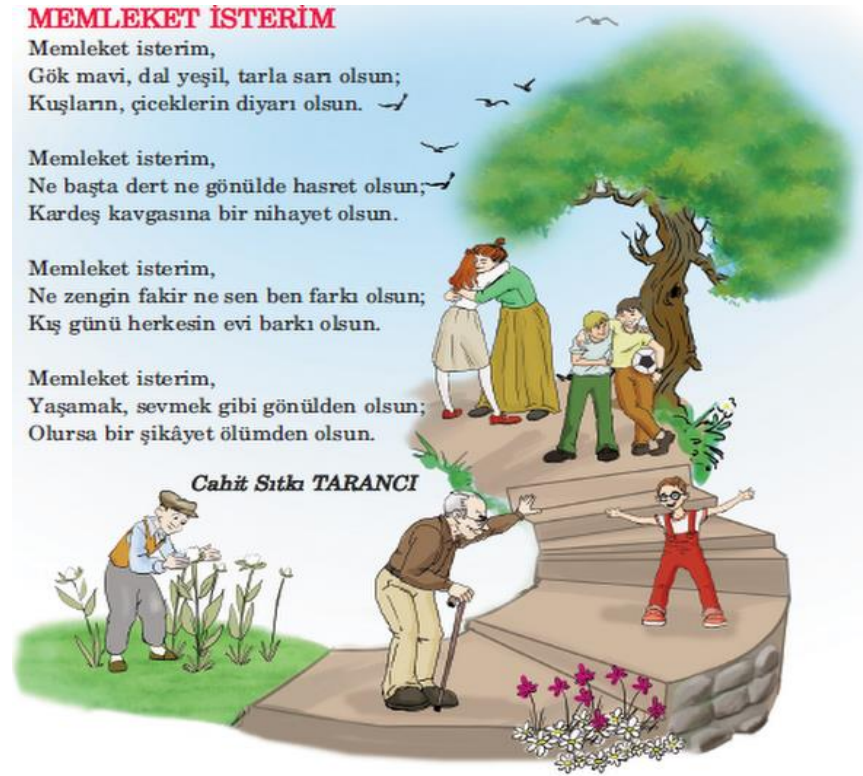
5. 1) Прочитайте стихотворение Сергея Александровича Есенина. Попробуйте представить себе картину осени, которую описал поэт. Что именно вы видите? Эта картина радостная или грустная? Какие чувства вызывает у вас это стихотворение?

Нивы сжатые, роици голы,
От воды туман и сырость.
Колесом за сини горы
Солнце тихое скатилось.

Дремлет взрытая дорога.
Ей сегодня примечталось,
Что совсем-совсем немного
Ждать зимы седой осталось.

Ах, и сам я в чаще звонкой
Увидал вчера в тумане:
Рыжий месяц жеребёнком
Запрягался в наши сани.

Şekil 7. 5.sınıf Türkçe ders kitabı Cahit Sıtkı Tarancı'nın "Memleket İsterim" şiiri.

5.sınıf Rusça ders kitabında Sergey Yesenin'in "Нивы сжаты, рощи голы (Nişler sıkıştırıldı, korular çıplak)" adlı şiirinden örnek verilmiştir. Öğrencilerin şiiri okuduktan sonra, şairin tasvir ettiği sonbahar resminin nasıl olduğu, öğrencilerin şiiri okuduktan sonra hayal güçlerinde oluşan resmin hüznü mü yoksa neşeli mi oluştuğu ve bu şiirin kendilerinde ne hissettirdiği yönünde bir soru sorulmuştur? Bu sorunun sorulmuş olması ilk başta öğrencilerin şiiri dikkatlice okumalarının gerektiğini vurgulamıştır. Daha sonra ise bireylerden istenen yorumlar sayesinde her öğrencinin kendi anlam evreninde yaratmış olduğu his, duygu ve yaratıcılık ortaya çıkarılmak istenmektedir; 5.sınıf Türkçe ders kitabında Cahit Sıtkı Tarancı'nın "Memleket İsterim" şiirine yer verilmiştir. Şiirden önce öğrencilerin şiiri okurken kelime telaffuzlarına dikkat etmesi, şiire uygun bir ses tonuyla şiirin okunması istendiği anlaşılmaktadır. Ancak öğrencilerin hayal güçlerinde nasıl bir anlam tasvir edildiği ile ilgili herhangi bir soruya yer verilmemiştir. Aksine şiiri yazmış olan şairimizin düşünceleri sorulmuştur. Bir metnin, ilk başta bireyde anlam kazanabilmesini sağlamak için yapılacak ilk temel şeylerden biri, öğrencinin kendi kurmuş olduğu ifadelerin istenmesidir. Bu durum öğrenciyi düşünmeye sevk edecektir.

Şekil 8. Isaac Levitan'ın, 5.sınıf Rusça ders kitabında yer alan "Altın Sonbahar" isimli tablosu.

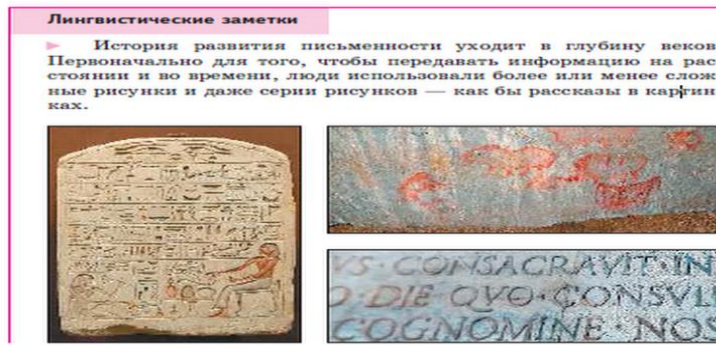
6. 1) Внимательно рассмотрите репродукцию картины И. И. Левитана «Золотая осень». Что изображено на картине? Какое настроение она передает?

И. И. Левитан. Золотая осень 1895

5.sınıf Rusça ders kitabında Isaac Levitan'ın "Altın Sonbahar" tablosuna yer verilmiştir. Bu tabloyla beraber öğrencilere "Resimde ne tasvir ediliyor? Hangi ruh halini yansıtıyor?" şeklinde bir soru sorulmuş. Kitaplarında kendileri için önemli tablolara yer verip öğrencilere bu bakış açısının kazandırılması ülkeleri için de bir tarihi bakış açısı sunuyor. 20.yüzyıl Rus ressamlarına gönderme yapması bireylerin dillerine karşı disiplinler arası bir bakış açısı kazandırıp sanatsal ve tarihsel açıdan da perspektif kazandırmaktadır. Ancak 5.sınıf Türkçe ders kitabında önemli Türk ressamlarımızın tablolarına yer verilmemiştir. Mesela; Osman Hamdi Bey, Turgut Zaim, Elif Naci, Selim Turan, Burhan Doğançay, Fikret Mualla ve daha binlerce ressamlarımız...Türkçe ders kitaplarında ressamlarımızın tablolarına yer vermemiz öğrencilerimizi hem düşünsel anlamda geliştirecektir hem de ressamlarımızın toplumumuz tarafından yakinen tanınmasını sağlayacaktır.

Şekil 9. 5.sınıf Rusça ders kitabı "Из истории русской письменности (Rus dili yazı tarihi)" metninden.

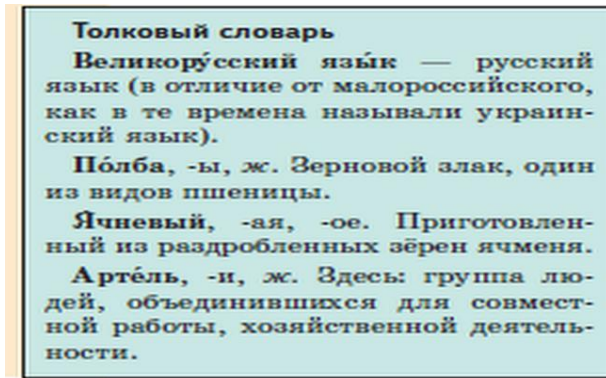
5.sınıf Rusça ders kitabında, Rus dilinin ilk kaynaklarda taşın üzerine yazılı halinden öğrencilere kesitler vermişler. Açıklamasında da "Yazının gelişimi tarihi yüzyılların derinliklerine kadar uzanmaktadır. Eski zamanlarda insanlar tarihi geçmişlerini bir dizi bileşik çizimler ile kayda geçirdiler." Bahsedilmiştir. 5.sınıf Türkçe ders kitabında 8. yüzyıla kadar dayanmakta olan Türk dilinin en eski kaynaklarına öğrencilerin düzeylerine uygun bir şekilde indirgeyerek görsellerle destekli bir şekilde yer verebiliriz.

Şekil 10. 5.sınıf Rusça ders kitabında “Моя Россия” başlığı adı altında yer verilen metin.

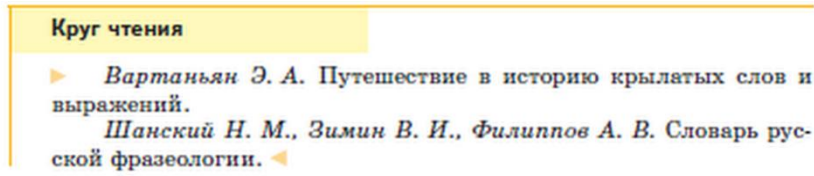
5.sınıf Rusça ders kitabında “Моя Россия (Benim Rusyam)” başlığı altında birçok metine yer verilmiştir. Bu kısımlarda ülkeleriyle ilgili olan önemli mekanlara, tarihi şahsiyetlere vb. birçok şeye yer vermektedir. Bu kısımda da “İvan Bilibin” adlı önemli sahne tasarımcısına yer verilip öğrencilerin düzeylerine göre indirgeyip anlatmıştır. Metinde İvan Bilibin’in çok olağanüstü bir kitap çizeri olduğu söylenmektedir. Aynı zamanda Puşkin’in masallarına ve Rus halk masallarına da çizerlik yaptığı söylenmektedir. Bu durum öğrenciler için kitabı yazan kadar kitabı çizenin de önemli olduğunu vurgulaması bakımından önem oluşturmaktadır. Hiçbir sanat eserinin tek bir kişiyle ortaya çıkamayacağı yaklaşımına da uymaktadır.

Şekil 11. 5.sınıf Rusça ders kitabında “Толковый словарь (Sözlük)” bölümü.

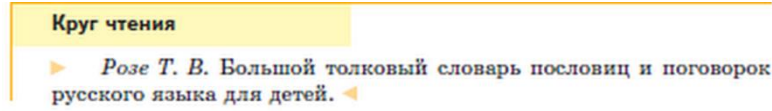

Rusça ders kitabının her bölümünde metinlerin üst kısmında bu şekilde “Толковый словарь (Sözlük)” kısmı yer almaktadır. Metinde geçen ve öğrenciler tarafından bilinmeyen kelimelerin bazen hangi dilden gelmiş olduğu ile ilgili bazen anlamının ne olduğu tek cümle şeklinde açıklanıp kitapta yerini almaktadır. Bu şekilde bir sözlük kısmı, 5.sınıf Türkçe ders kitaplarımızda da yer alırsa öğrencilerimizin söz varlığı gelişimlerini de etkileyeceği düşünülmektedir. Karadağ’a göre, söz varlığı kavramını bir dil için kullandığımız zaman, toplumun tarihsel ve eşzamanlı manaların hepsini karşılamak üzere o dilde üretilen tüm anlam birimlerini içermektedir. Herhangi bir dilin söz varlığı kuşku olmayacak bir şekilde en geniş ve en zengin biçimi temsil eder. Bu yönüyle güncel olan söz varlığı toplumsal hafızada, tarihsel olan boyutu da o dille tarihsel süreçte üretilmiş dil yadigarlarında gizlidir (2019; 6).

Şekil 12. 5.sınıf Rusça ders kitabı “Круг чтения (Okuma Çemberi)” bölümü.

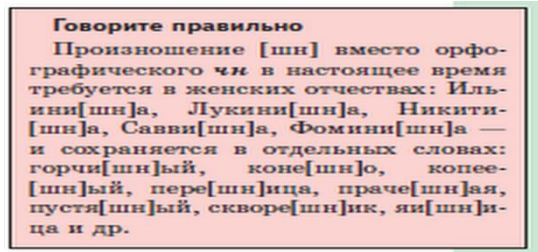

Şekil 13. 5.sınıf Rusça ders kitabı “Круг чтения (Okuma Çemberi)” bölümü.

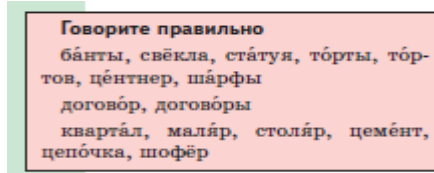

5.sınıf Rusça ders kitabında metinlerden ve etkinliklerden hemen sonra, “Круг чтения (Okuma Çemberi)” başlığı ile küçük küçük dipnotlara rastlıyoruz. Bu durum genellikle öğrencilerin metinleri okuyup etkinlikleri cevaplandırmasından sonra olması öğrencilerin farklı kaynaklardan da araştırma yapmaları yönünde teşvik edici özelliğe bürünüyor. Öğrencinin sadece ders materyali ile yetinmemesi gerektiğinin altı çizilmiş bir şekilde belirtiliyor. Bu sınıf düzeyinde eğitim alan çocukların hem öğretmenleri hem de bu şekilde dipnotlarla yönlendirilmeli gerekmektedir. Çünkü eğitim, araştırma planı oluşturma süreci bu dönemlerde başlamaktadır. 10-12 yaş aralığında olan öğrenciler, Havighurst gelişim görevlerine göre bu dönemde, kişisel bağımsızlığa ulaşılmış olduğu evrede hareket anlamı da bağımsız olan çocuk kendi iradesi ile bir işe girişmek, yönlendirmeler sonucunda kendi alanını oluşturup işi sonuçlandırmak anlamında bağımsızlaşır (Dilaver, 2020; 25).

Şekil 14. 5.sınıf Rusça ders kitabı “Говорите правильно (Doğru Konuşun)” bölümü.

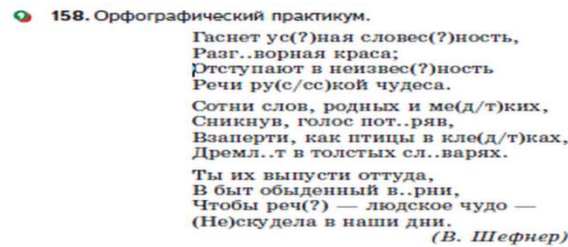
Şekil 15. 5.sınıf Rusça ders kitabı “Говорите правильно (Doğru Konuşun)” bölümü.

Dünyanın bütün dilleri gelişim ilerlemeye tabiidir. Bu durum doğal olarak konuşurların kullanmış olduğu ağız yapılarını, kelimeleri de farklılaştırmaya olanak sağlamaktadır. Bu durum her dilde gerçekleşen olağan bir durum olduğu için dilin yapısını bozmayacak şekilde kullanılmaya çalışılmalıdır. Türkçenin de her bölgeye göre ağız özelliklerinden etkilenme yapısı var. Bu dilimiz için

ya da dünyanın diğer dilleri için de zenginliği göstermiş olsa da konuşmalarda standart kabul edilen ölçütün dışına çıkılmaması gerektiği her zaman dile getirilmiştir. Bu durumdan hareketle 5.sınıf Rusça ders kitabına baktığımızda, “Культура речи (Konuşma Kültürü)” temasının altında yer alan metinlerde “Говорите правильно (Doğru Konuşun)” küçük küçük dipnotlara yer verilmiştir. Bu durum öğrencilerin kelimeleri doğru telaffuz etmelerinin gerekliliğini belirtir şekildedir. Rusçada alfabeden kaynaklı bazı seslerin sert, vurgulu, vurgusuz biçimleri çok fazla olduğu için bireylerin bu durumlara dikkat etmesi açısından bu şekilde örneklendirmelere ve hatırlatıcılara yer verilmiştir. 5.sınıf Türkçe ders kitabında bu şekilde hatırlatıcılar görülmemektedir. Hazırlayacağımız ders kitaplarında bu şekilde dipnotlara yer vermeliyiz. Türkçemizin her bölgemizde farklı ağız özellikleriyle kullanıldığını düşünürsek, ders kitaplarında “Doğru Konuşalım” başlığı adı altında kelimelerin doğru telaffuzların gösterilmesi öğrenciler için hatırlatıcı ve bilgilendirici mahiyette olacaktır.

Şekil 16. 5.sınıf Rusça ders kitabı “İmla Atölyesi” başlığı ile oluşturulmuş etkinlik.

Bireylerin imla konusunda bilgili ve özenli davranması ortaya koyacakları çalışmaların başarısını da doğrudan artıracaktır. İmla kurallarına dikkat etmenin, bir yazıdaki konunun yanlış bir şekilde algılanmasına mani olmasının yanında, anlamı güçlendirip anlatıma güç katma amacıyla kullanılmalıdır. Bundan dolayı eğitim süreci boyunca imla kurallarının ezberletilmesi yerine, uygulamalı çalışmalar ile öğrenciye kazandırılmalıdır (Göçer, 2010: 185). Rusça ders kitabında yer alan imla atölyesi de her metin bitiminde bir etkinlik olarak öğrencilere yaptırılmaktadır. Rusçanın yapısından da kaynaklı imla kurallarını yanlış kullanmanın kelimelerde bile anlam farklılaşmasına sebebiyet verdiği bilinmektedir. Öğrencilere bu şekilde şiir metinleriyle uygulamalı olarak gösterilmesi öğrencilerin istemli veya istemsiz bir şekilde kuralları kavranması sağlanacaktır. 5.sınıf Türkçe ders kitabında “imla kuralları” ile ilgili herhangi bir etkinliğe rastlanılmamıştır. Verilen ödevlerde her ne kadar imla düzeltmesi Hocalar tarafından yapılıyor olsa bile bir etkinlik ögesi olarak kitaplarda yer alması “imla kurallarının” öğrenci tarafından da önemsenmesi sağlanacaktır. Bireylere imla kuralları ezberletilmesi yerine 4 duyu organına da hitap edecek şekilde etkinliklerin oluşturulup ders kitaplarında yerini alması sağlanabilir.

Şekil 17. Rusça, Bulgarca ve Lehçe dilinde aynı anlama karşılık gelen deyimler.

► Устойчивый оборот (попасть) как кур во щи соответствует в болгарском языке выражению като петел в кълчица — буквально «как петух в пеньку»; в польском *jak kozioł w studnię* — буквально «как козёл в колодец». ◀

5.sınıf Rusça ders kitabında kendi dillerinde geçen bir deyimın Bulgarca ve Lehçe dillerinde olan şekline de kitapta yer vermişlerdir. Öğrenciler anadillerini başka diller ile karşılaştırma yapma olanağına da bu şekilde sahip olmaktadırlar. 5.sınıf Türkçe ders kitabında karşılaşmadığımız bu örneklerin kitaplarımızda yer alması gerektiği belirtilmelidir. Dünyada var olan tüm dillerde,

toplumun, yaşanan hayatın getirmiş olduğu farklı kelime, terim ve olayları anlatabilmek amacıyla söz türetme yollarından biri de deyimlerdir.

Şekil 18. 5.sınıf Rusça ders kitabı "bayağı çalı kuşu"nun diğer dillerdeki örnekleri.

► Во многих языках, независимо друг от друга, для обозначения предметов, явлений окружающего мира используются сходные метафоры. Так, одна и та же птичка в разных европейских языках получила наименование «маленький король»: *королёк* (русский), *roitelet* (французский), *realtino* (итальянский), *basolicos* (греческий), *Zaunkönig* (немецкий), *kinglet* (английский).

Öğrenci sezgisel bir şekilde bebeklik döneminden itibaren anadil bilgisine sahiptir. Bu bilgi bireyde gizil bir öğrenme yoluyla oluşmuştur. Bununla beraber bu metinde gördüğümüz "bayağı çalı kuşu"nun farklı dillerde olan örneklemeleri de sezgisel ve gizil bir şekilde bireye öğrenme yapabileceği olanağı tanımaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Ders kitapları, eğitim-öğretim programlarında yer alan amaç, konu, öğretme ve öğrenme süreci ile ölçme değerlendirme kurallarına uygun bir şekilde hazırlanan ve öğrenme amacıyla kullanılan bir ders materyalidir (Demirel ve Kiroğlu, 2006). Ders kitaplarında manayı oluşturan ve öğrencinin bakış açısını geliştiren önemli unsurlardan biri de bilgilendirici metin kısımlarıdır. Bundan dolayı ders kitaplarında yer alan bütün metinler titizlikle öğrencinin farklı dünyalarına hitap edecek şekilde hazırlanmalıdır (İşeri, 2010; akt. Yaylı ve Kitiş Çınar, 2014:). Tarih boyunca insanlar birbirleriyle iletişim ve etkileşim halinde yaşamaktadırlar. Farklı toplumların beraber karşılıklı bir iletişiminin devam edebilmesi için en önemli araç dildir. Bireyler kendi anadillerinin dışında başka yabancı dillerden örnekler ile de karşılaşmalıdır (Çınar ve Akgün, 2015: 99). Anlaşılacağı üzere bizimde oluşturacağımız ders kitaplarında kendi kültürel örneklerimizden hareketle bize yakın olan toplumların kültürlerinden de örnekler vererek öğrencilere geniş bakış açısı kazandırmalıyız. Ülkemizin doğal güzelliklerinde yaşamakta olan farklı canlı ve bitki türlerinden hareketle metinlerde diğer ülkelerde olan karşılığına da yer vermeliyiz.

Kitabı kullanma amacımız onun türü ile beraber, amacını da değiştirir. Öğrenciler için faydalı olabilecek bir araştırmaya hızlı bir şekilde ulaşmak için araştırma kitaplarına; edebi bakışımızı geliştirmek için romanlara; okulda dil bilgilerimizi ve bilincimizi geliştirmek için ders kitaplarına başvururuz. Aynı şekilde öğrencilerin öğrenmiş oldukları bilgiyi kullanabilmek için başvurmuş olduğu kitaplarından biri de ders kitaplarıdır. Ders kitapları, eğitim-öğretim programlarındaki derslerin konularına yönelik bilgileri öğrencilerin yaşamlarında kullanıma sunan bir nevi eğitim araç-gerecidir (Toprak, 1993). Eğitim öğretim faaliyetleri içerisinde önemli bir yere sahip olan ders kitapları, ismini ilgili olduğu dersin programına bağlı olarak hazırlanır. Bu durum diğer ülkelerin oluşturmuş olduğu ders kitaplarında da bu şekilde hasıl olmaktadır.

Ders kitapları öğretim sürecindeki rolüyle birçok araştırmaya konu olmuş, ayrı ayrı boyutlarıyla değerlendirmeye tabii tutulmuştur. Ülkemizdeki ders kitaplarının niteliklerine yönelik yapılan araştırmalar kitaplar açısından çok iyi bir tabloyla karşılaşmadığımızı ortaya koymaktadır. Bu durum ders kitaplarının içeriklerinin bir sorun olarak karşımıza çıkmasına sebebiyet vermektedir (Yalınkılıç, 2018: 4). Türkiye Bilimler Akademisininin 2007 yılında yayımlanmış olduğu rapora göre ders kitaplarının

içeriğinden başlayarak eksik bilgilerle dolu olmasından; etkinliklerde yanlış yönlendirmelerden; bilgi verici metin yükünün fazla olmasından, buna karşılık, estetik ve dil bilincinin geliştirilip ilettilmesine yeterli derecede dikkat edilmediği vurgulanmıştır (Yalınkılıç, 2018: 5). Çıkan sonuçlara göre, eğitim öğretimin her konudaki taşıyıcısı konumunda olan ders kitaplarının alana hakim, diğer ülkelerin ders kitaplarını inceleyen, öğretim programları hakkında haberdar olan uzmanlar tarafından incelenmesi ve aynı şekilde ülkemizin her bölgesinde görev yapmakta olan akademisyenler, uzmanlar tarafından ele alınmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Eğitim öğretimdeki başarının bir nevi ders esnasında eğitimcilerin en çok yararlandığı kaynak olan ders kitaplarının hazırlanıp son şeklinin verilmesinde bilimsel ölçütlerden ayrılmaması gereklilik arz etmektedir.

Araştırma 5.sınıf Türkçe ders kitabı ile 5.sınıf Rusça ders kitabını kapsamaktadır. İki kitap arasından en çok 5.sınıf Rusça ders kitabı üzerinde durularak karşılaştırma yapılması öngörülmüştür. Çalışmanın bulgular kısmını 18 görselden ve 1 tablodan oluşmaktadır. Tabloda iki ders kitabında yer alan tema başlıklarına yer verilmiştir. 5.sınıf Türkçe ders kitabı birey ve toplum, milli mücadele ve Atatürk, doğa ve evren, milli kültürümüz, vatandaşlık, sağlık ve spor, erdemler, bilim ve teknoloji olmak üzere toplam 8 temadan oluşmaktadır; 5.sınıf Rusça ders kitabı ise dil ve kültür (Язык и культура), edebi (konuşma) kültürü (Культура речи), konuşma. metin (Речь. Текст) olmak üzere 3 temadan oluşmaktadır. Ancak iki kitap karşılaştırıldığında 5.sınıf Türkçe ders kitabında her temanın alt başlığında yer alan metin sayıları sabit ve etkinlikler metinlere uygunken; 5.sınıf Rusça ders kitabında temaların altında yer alan metin sayıları arasında uyumluluk gözlenmemektedir. Моя Россия (Benim Rusyam), Лингвистические заметки (Dil Notları), Толковый словарь (Sözlük), Из истории языка (Dilin Tarihi), Круг чтения (Okuma Çemberi), Диалог культур (Kültürlerin Diyalogu), Говорите правильно (Doğru Konuşun) gibi not görünümü metinlerde yer almaktadır. Kısım kısım başlıklarımdan sonra bir veya iki soru sorularak öğrencilerden bu soruları cevaplandırmaları istenir.

5.sınıf Rusça ders kitabında öğrenciler kendi dillerinin yanı sıra farklı dillerden de örnekler görebilirler disiplinler arası olarak bakış açılarının gelişimine olanak tanınmaktadır. Kendi deyimlerini öğrenirken Bulgarcadan, Lehçeden de bilgi edinmektedirler. Kendi ülkelerinde bulunan bir kuş türünün farklı dillerdeki karşılığını da edinme şansına sahip olmaktadırlar. Kitapta bazı sorulardan sonra öğrencilere okumalarının bilgi edinmelerine faydalı olacağı düşünülen kitap isimlerine yer verilmiştir. Doğru konuşun başlığı altında hangi kelimeyi nasıl telaffuz etmeleri gerektiği ile ilgili örneklendirmeler de mevcuttur.

Кайнакча

- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks: Sage.
- Cruz, Zulaia Johnston Da (2015). *First language acquisition (Is children's knowledge of language innate?)*. İzlanda Üniversitesi.
- Çınar, Dinçer & Akgün, Özcan Erkan (2015). Ders Kitabı Tasarımında Artırılmış Gerçeklik Kullanımı: Bir İngilizce Ders Kitabı Bölümü Örneği. İçinde: VII. Ulusal Lisansüstü Eğitim Sempozyumu: Bildiriler Kitabı, Sakarya Üniversitesi Basımevi, Sakarya, s. 98-103
- Demirel, Ö. (2010). *Kuramdan Uygulamaya: Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Demirel, Ö. ve Kiroğlu, K. (2006). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. (2. Basım). Pegem A Yayıncılık, Ankara

- Dilaver, Ümit (2020)., *Gelişim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Göçer, A. (2010). Türkçe Öğretiminde Yazma Eğitimi. *Journal of International Social Research*, 3(12).
- Güleç, İ. ve Demirtaş, T. (2012). İlköğretim 8. sınıf ana dili ders kitapları üzerine karşılaştırmalı bir çalışma: Türkiye-Amerika birleşik devletleri örneği. *Sakarya University Journal of Education*, 2(1), 74-91.
- Jackendoff, R. (2006). *How did language Begin?* Washington, DC: Linguistic Society of America.
- Johnsen, Egil Børre & Lorentzen, Svein & Selander, Staffan & Skyum-Nielsen, Peder (1998)., *Kunskapens Texter*. Stockholm: Universitetsförlaget.
- Karadağ, Ö. (2019). *Kelime öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- MEB. (2018). *Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_04/11161342_kurul_mu776talaasY.pdf
- Nilsson, Michael (2006)., *Textbooks and alternative material (positive and negative aspects)*. Växjö Üniversitesi.
- Özdemir, S. (2019). *Kuramdan uygulamaya Türkçe ders kitabı incelemeleri*. Anı Yayınları.
- İŞERİ, K. (2010). *Türkçe ders kitaplarında resimler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Toprak, T. (1993). *İlkokul Ders Kitaplarının Öğretim Programlarına Uygunluğunun Değerlendirilmesi (Adana ilinde bir araştırma)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yalınkılıç, K. (2018). Türkçe ders kitabı çözümlenmeleri. H. Ülper (ed.). *Bir öğretim aracı olarak ders kitabı* (3-22). Ankara: Pegem Akademi
- Yaylı, D., Çınar Kitiş, E. (2014). Ortaokul Türkçe Ders Kitapları Görsellerinde Toplumsal Cinsiyet., *Turkish Studies*, 9/5, 2075-2096
- Yıldırım ve Şimşek (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.